

lieus, de verminderde exploitatie en de daardoor toegenomen rust te stellen, dat het van belang is de houtkaden te vrijwaren voor ontsluiting tot verbetering van de „leefbaarheid” van ons milieu. Het voortbestaan van het leven van de wilde flora en fauna en het behoud van zuivere en stabiele milieus in een gebied dat ingesloten ligt tussen de epifytenwoestijnen van industriecentra is van oneindig meer belang dan het plezier van een tweewieler op een geplaveide kade. De houtkaden in het Stichts-Hollandse polderland zijn ter-

reinen voor de wetenschappelijke onderzoeker, die te voet gaat en de wankele hekken, zwiepende slootplanken, bramenstekels, natte ruigten en de eenzaamheid voor lief neemt. Hij luistert naar het zwak kloppende Groene Hart en dient met zijn werken en denken voor het behoud van de levensgemeenschappen het welzijn van onze samenleving.

„Zolang er leven is, is er hoop, dit geldt echter alleen voor hen, die iets hebben geleerd”.

(Paul B. Sears, 1967)

Over een uiterwaardplas bij Culemborg

L. M. J. VAN DEN BERGH en

W. V. RUBERS.

In de noordelijke uiterwaarden van de Lek, tussen Schalkwijk en het Beusichemse veer ligt een plasje, de Heul genaamd, dat door zijn speciale wijze van ontstaan een geheel eigen karakter en een grote natuurwetenschappelijke rijkdom heeft. Andere in het uiterwaardengebied voorkomende plassen ontstaan vaak enerzijds door de directe invloed van de rivier, anderzijds door klei- of zandwinning door de mens.

De Heul is weliswaar ook ontstaan door menselijk ingrijpen, maar dit was van enigszins andere aard. Evenals in de tegenoverliggende Redichemse Waard werd hier omstreeks 1958 zand afgegraven, zodat er een diepe plas ontstond. Toevalligerwijs werd juist het nabijgelegen Amsterdam-Rijnkanaal uitgediept, waardoor grote hoeveelheden bagger geloosd moesten worden. Deze bagger verhuisde via een pijpleiding naar de Heul. Doordat er echter niet genoeg was om het gat te

dempen, bleef er nog een ondiepe poel over, die werd omzoomd door brede slikvelden. Al snel begon echter het slib in te klinken en kon het water weer terrein terugwinnen. Zo ontstond tenslotte een plas met een oppervlakte van ruim 4 ha en een diepte van ongeveer een halve meter.

De oeverbodem bestond aanvankelijk uit met water verzadigde bagger, die slecht doorlucht was en door de rijkdom aan organische substantie een bijzonder hoog nitraatgehalte bevatte. Deze omstandigheden deden zich ook voor in de IJsselmeerpolders vlak na het droogleggen. Evenals daar zagen we dan ook op de drooggevallen plaatsen massaal Zeebies (*Scirpus maritimus*) en Moerasandijvie (*Senecio congestus*) optreden. Opmerkelijk was het voorkomen in grote aantallen van een opvallend bloeiend, enkele centimeters groot plantje: het zeldzame Slijkgroen (*Limosella aquatica*). Zo snel als dit gekomen was, zo snel verdween deze telg uit de

helmkruidfamilie ook weer. Twee jaar later werd het al niet meer teruggevonden. Zo verging het ook de Moerasandijvie.

Hun plaats werd ingenomen door een vegetatie behorende tot het Tandzaadverbond (*Bidens* tripartiti), bestaande uit echte nitraatplanten, zoals Blaartrekkende boterbloem (*Ranunculus sceleratus*), Rode ganzevoet (*Chenopodium rubrum*), Spiesbladige melde (*Atriplex hastata*), zuring-soorten (*Rumex maritimus* en *R. palustris*) en tandzaad-soorten (*Bidens cernuus*, *B. frondosus* en *B. tripartitus*).

In het voedselrijke water vestigden zich fonteinkruiden (*Potamogeton crispus*, *P. pectinatus*), drijvende Veenwortel (*Polygonum amphibium*) en Klein kroos (*Lemna minor*).

De verlanding werd ingezet door een floristisch sterk gevarieerd gezelschap, waaronder veel grote zeggen (*Carex otrubae*, *C. riparia*, *C. disticha*, *C. pseudocyperus*), biesen (*Juncus effusus*, *J. compressus*, *J. articulatus*, *J. inflexus*) en verder voornamelijk Kleine lisdodde (*Typha angustifolia*), Zeebies, waterweegbree (*Alisma* sp.), Grote egelskop (*Sparganium erectum*), Beekpunge (*Veronica beccabunga*) en Waterereprijs (*Veronica catenata*).

Deze grote floristische verscheidenheid is in overeenstemming met het duidelijke storingskarakter van het milieu.

Hoger op de oever verschenen Kaardebol (*Dipsacus sylvestris*) en Vogelmelk (*Ornithogalum umbellatum*), naast soorten als Koekoeksbloem (*Lychnis flos-cuculi*), Glidkruid (*Scutellaria galericulata*) en Harig wilgeroosje (*Epilobium hirsutum*).

Er begonnen nu ook overal wilgen (*Salix*

(*Dipsacus sylvestris*) en Vogelmelk (*Ornithogalum umbellatum*), naast soorten als Koekoeksbloem (*Lychnis flos-cuculi*), Glidkruid (*Scutellaria galericulata*) en Harig wilgeroosje (*Epilobium hirsutum*).

Er begonnen nu ook overal wilgen (*Salix*

tica dioica), Klein hoefblad (*Tussilago farfara*), Bosridderzuring (*Rumex obtusifolius* ssp. *sylvestris*) en de mossen *Phascum cuspidatum*, *Funaria hygrometrica*, *Barbula unguiculata*, *Fissidens taxifolius* en *Amblystegium serpens*.

Vormde deze oeverbegroeiing op de duur een uitstekend windscherm, aanvankelijk was het plasje overgeleverd aan de willekeur van de weergoden, zodat er een select gezelschap van vogelsoorten gevormd door plevieren, ruiters, en strandlopers aangetroffen werd. Soorten die liefst in dekking opereren, zoals Watersnip en Bokje, werden slechts in geringe mate waargenomen. Broedvogels in die periode waren Scholekster, Kleine plevier en Kievit, welke later geleidelijk verdwenen.

Met het uitbreiden van de vegetatie, na 1961, nam het aantal broed- en trekvogels op de Heul stormenderhand toe. Watersnippen begonnen massaal op te treden. Aantallen van 4 à 5 honderd exemplaren vormden geen uitzondering (15 oktober 1962 ruim 800 ex.). Deze toename was echter van vrij korte duur. Sinds 1964 neemt het aantal snel af en thans mogen 80 ex. al zeer veel genoemd worden.

Eveneens uit de jaren 1961/62 stamt de enorme toename van de eendenstand. Reeds in de herfst van 1962 konden vrijwel alle meer of minder algemene soorten (talingen, Pijlstaart, Slobeend, Smient e.a.) en ook zeldzamere (Krakeend) genoteerd worden. In tegenstelling met de dalende watersnippenstand bleef de eendenrijkdom gehandhaafd en nam zelfs nog toe. Tegenwoordig vertoeven het gehele

jaar door grote hoeveelheden Slobeend, Smient e.a.) en ook zeldzamere (Krakeend) genoteerd worden. In tegenstelling met de dalende watersnippenstand bleef de eendenrijkdom gehandhaafd en nam zelfs nog toe. Tegenwoordig vertoeven het gehele

matig overzomeren. Enige maximale zomeraantallen zijn: Zomertaling 50 ex., Slobeend ruim 100 ex., Tafeleend 57 ex. en Kuifeend 14 ex.

In het winterhalfjaar bevinden zich tussen deze hoofdmacht dikwijls zeldzamere soorten, met name Krooneend, Witoogeend, IJseend, Zwarte zeeëend en Bergeend. Voor vele is de Heul slechts een tussenstation op hun weg terug naar zee, die ze door een najaarsstorm hadden verlaten.

Voor al deze eenden is de Heul een onuitputtelijke voedselbron, terwijl er tevens voldoende rust heerst. Dat de combinatie rust/voedsel een enorme aantrekkingskracht op deze watervogels uitoefent, beseft een ieder die in deze tijd van het jaar (herfst) het gebied bezoekt. Aantallen van enkele honderden tot ruim tweeduizend vogels zijn geen uitzonderingen, zelfs nog grotere aantallen komen voor. Vooral bij hoge rivierstanden, als de uiterwaarden één watervlakte vormen, is dit het geval. Zo waren bijvoorbeeld omstreeks eind december 1966 meer dan 13.000 eenden op en rondom de Heul geconcentreerd. Hiervan waren ca. 10.500 Wilde eenden. Naast deze grote betekenis voor het waterwild biedt de Heul ook nestelgelegenheid aan vele andere vogelsoorten. Sinds 1964 komen Fuut en Dodaars in 1 à 2 paren tot broeden. Waterral, Waterhoen, Kleine karekiet, Rietzanger, Tuinfluiter, Grasmus, Graspieper, Gele kwikstaart, Kneu en Rietgors behoren eveneens tot de vaste broedvogelbevolking. Incidenteel werden ook nesten van Houtduif, Merel en Fitis aangetroffen. Van de Kneu werd

in 1964 een nest gevonden in een moeras-andijvieplant.

Voor tal van doortrekkende roofvogels is de Heul een aantrekkelijk jachtterrein. Soorten als Buizerd, Sperwer, Slechtvalk, Boomvalk, Torenvalk, Blauwe en Bruine kiekendief jagen er geregeld. Zelfs werden Steppenbuizerd (ondersoort van de Buizerd), Havik, Rode wouw, Wespendif en Zeearend waargenomen.

Ook allerlei steltlopers doen voor langere of kortere tijd het gebied aan. Vermeldenswaardig zijn observaties van Krombekstrandloper en Steltkluut. Kluten verschijnen er ieder jaar, soms in voor het binnenland groot aantal (30-36 ex.).

In mindere mate heeft de Heul nog belang voor verschillende trekkende zangvogels. Vooral op de najaarstrek en ook wel in de wintermaanden zoeken soms vele honderden Vinken, Kepen en Kneutjes zaden op de ruimschoots aanwezige onkruiden.

Door het voorkomen van distels zijn er nu en dan ook flinke aantallen Putters. De laatste jaren werden zelfs reeds verscheidene malen Sneeuwgorzen aangetroffen. Na het bovenstaande gelezen te hebben zal het niemand meer verwonderen dat de lijst van waargenomen vogelsoorten in dit, totaal ca. 6 ha grote gebied is aangegroeid tot 142 na een periode van 8 jaren. Verreweg de meesten hiervan werden foeragerend gezien.

Tenslotte mag niet onvermeld blijven de vondst van een kwakkenest in 1966. Door een hoge voorjaarstand van de Lek is deze broedpoging echter niet geslaagd.

